

Nábělkovci a Veselovci v Slovenskom národnom povstaní útržky spomienok MUDr. Ludvika Nábělka, PhD.

Vážené dámy, vážení páni,

ďakujem organizátorom za možnosť pripomenúť vám aj sebe osudy mojich drahých príbuzných, ktorí sa nezmazateľne zapísali do histórie Slovenského národného povstania a tým aj celého Slovenska.

Svoj príspevok som zostavil z troch častí - úryvkov z publikácií, ktoré boli na základe materiálov z rodinných archívov a prevažne vlastným nákladom vydané v uplynulých rokoch. Nedá mi pritom nepripomenúť, že viaceré fakty v týchto dokumentoch neboli dosiaľ uspokojivo integrované do oficiálnej historiografie Povstania a úloha ich protagonistov (najmä Mirka Vesela, bez ktorého odvahy a rozhodnosti by Slovenské národné povstanie možno vôbec nebolo - určite nie v takej podobe a rozsahu, ako o ňom hovoríme dnes) ostáva stále nedocenená.

Mirko Vesel a jeho dokument

(Generál Mirko Vesel: Vojenská príprava a vyhlásenie Povstania, z pôvodného nepublikovaného rodinného archívu do tlače pripravili Ludvik Nábělek a Mira Nábělková, vydalo vydavateľstvo Slovak Academic Press v roku 1994 v náklade 10 číslovaných kusov, ISBN 80-85665-39-5)

Mirko Vesel sa narodil (rovnako ako jeho brat Milan) 23.mája 1903 vo Zvolene v rodine slovenského národovca, advokáta Jána Vesela a jeho manželky Kornélie. Spoločne so svojimi súrodencami (tromi bratmi a siedmimi sestrami) bol vychovávaný v pronárodnom ovzduší predprevratovej slovenskej rodiny, v čase vrcholiacej asimilačnej politiky a prenasledovania každého slovenského prejavu maďarskou vládou. Jeho rodičia, vzácne príklady statočných, svojmu ľudu oddaných vzdelancov toho obdobia, boli mu vzorom v obetavosti a láske k svojmu národu, ktorý v roku 1918 v Československej republike našiel nielen slobodu, ale aj národnú záchranu. Roky dospievania prežil Mirko Vesel v demokratickom duchu predmnichovskej republiky.

Po skončení stredoškolského štúdia na banskobystrickom gymnáziu študoval na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave, ktorú skončil v roku 1923 ako poručík delostrelectva československej armády. Ako dôstojník z povolania slúžil v rôznych posádkach až do rozbitia prvej Československej republiky. Po vzniku Slovenského štátu v roku 1939 bol veliteľom Remontného oddelenia Ministerstva národnej obrany v Bratislave.

Zohral kľúčovú úlohu pri utvorení revolučného vojenského vedenia pripravujúceho ozbrojené protifašistické povstanie. Dňa 29. augusta 1944 dobytím Veliteľstva pozemného vojska v Banskej Bystrici umožnil v poslednej chvíli vydanie rozkazu postaviť sa na odpor nemeckým jednotkám prichádzajúcim okupovať Slovensko. Dňa 30.augusta 1944 o 11.05 hod. v prvom vysielaní Slobodného slovenského vysielateľa prečítaním Proklamácie k slovenským vojakom, ktorej bol spoluautorom, vyzval armádu do boja proti okupantom a vyhlásil mobilizáciu.

Počas Slovenského národného povstania zastával funkcie prednostu Vojensko-politického oddelenia 1. československej armády na Slovensku. Dňa 7. októbra 1944 odletel ako člen delegácie Slovenskej národnej rady do Londýna na rokovania s exilovou československou vládou o možnostiach vojenskej pomoci Povstaniu a povojnovom usporiadaní Československa. V decembri 1944 sa zúčastnil na spoločných rokovaniach Slovenskej národnej rady, londýnskej vlády a moskovského vedenia KSČ v Moskve.

Cestou z Moskvy v polovici januára 1945 ochorel na škvrnitý týfus. Po čiastočnom uzdravení vykonával veliteľskú funkciu v hlavnom štábe ČSLA v Prahe. V roku 1947 zo zdravotných dôvodov v hodnosti generálmajora skončil aktívnu činnosť v armáde. Na jeseň 1948 odišiel pred hroziacimi represáliami do exilu, kde, ponechajúc si československé štátne občianstvo, v ústraní znášal svoj trpký osud. Zomrel 6. júna 1976 v nemeckom mestečku Weil der Stadt neďaleko Stuttgartu. Jeho popol bol prenesený na evanjelický cintorín v Banskej Bystrici, kde je pochovaný spolu so svojim otcom a bratmi Milanom a Ivanom.

Text dokumentu Vojenská príprava a vyhlásenie Povstania, ktorý sme prvýkrát zverejnili v kompletnom znení v roku 1994 pri príležitosti 50. výročia Slovenského národného povstania, mal, podobne ako jeho autor, pohnuté osudy. Vznikol na základe poznámok a dokumentov Mirka Vesela v povojnových rokoch v Prahe. Písal ho na stroji, diktovaný Mirkom, jeho synovec (naš otec) Ludvík

Nábělek, vtedajší poslucháč medicíny na Univerzite Karlovej (ako člen Vysokoškolského strážneho oddielu, neskoršej štábnej rotý generálov Goliana a Viesta, sa na jednom mieste objavuje aj v Mirkových spomienkach).

Pred núteným odchodom do exilu zveril Mirko Vesel napísaný text do opatery nášmu otcovi spolu s originálmi dokladov a dokumentov, ktoré s ním súvisia (Golianov rozkaz, Ferjenčíkov list, Fraštackého poďakovanie) a s právomocou naložiť s ním podľa okolností a vlastného uváženia. Potom sa Mirko Vesel na dlhé roky stratil v povojnovom Nemecku. Pofebruárový vývoj Československa so znegovaním hodnôt a túžob osnovateľov a bojovníkov Povstania ťažko zasiahol citlivú dušu energického a rozhodného vojaka. Tak ťažko, že vedomý si zbytočnosti všetkých obetí rezignoval, zvolil si izoláciu od svojich príbuzných a priateľov (dvadsať rokov nikto netušil, kde sa nachádza a či vôbec žije) a ako robotník vo fabrike na gumové výrobky si zarábal prostriedky na skromné živobytie - tak priepastne vzdialené od obrovského vzopätia ducha a odvahy v 44. roku.

Text a ostatné dokumenty zatiaľ ležali v tajných hlbokých zásuvkách, schopné priniesť do nešťastia každého, kto s nimi prišiel do styku. V 60. rokoch, keď boli viacerí protagonisti Mirkových spomienok prepustení z komunistických žalárov a čiastočne rehabilitovaní (čiastočne, i keď v zdeformovanej podobe, boli rehabilitované aj niektoré myšlienky a ciele Povstania), na základe zhody náhod prišlo k odhaleniu miesta Mirkovho pobytu. A tak pri prvej ceste našich rodičov putovali na Západ aj vzácne dokumenty. Rozhodovanie o tom, či ich uverejniť, či nie (v 68. roku sa otvárali určité nové horizonty a ani Mirko nebol v zásade proti), vyriešila na dlhé roky okupácia s následnou "normalizáciou", počas ktorej históriu a interpretáciu Povstania tvrdo režirovali husákovskí dvorní historici. Žiaľ, nového uvoľnenia možností povedať pravdu o Povstaní sa nedožil ani generál Mirko Vesel ani náš otec MUDr. Ludvík Nábělek, ktorý jeho spomienky s láskou a pietou opatroval.

Prevzali sme štafetu z otcových rúk s vedomím veľkej zodpovednosti nielen voči našim príbuzným a predkom, voči hrdinským vojakom a partizánom, ktorí na jeseň 1944 nasadzovali svoje životy za slobodu a česť slovenského národa, ale hlavne voči generáciám, ktoré sa s históriou Povstania stretávajú len v skreslenej podobe (napokon nebezpečenstvo falzifikácií existuje aj dnes) a bola im v tejto súvislosti odopieraná možnosť nadobudnúť pocit národnej hrdosti ako základného predpokladu sebavedomej a rovnocennej príslušnosti do rodiny svojprávnych národov. Keďže už niet toho, kto mal právo rozhodnúť o zverejnení či nezverejnení svojich záznamov, rozhodnutie ostalo na nás. Uvedomujeme si, že Mirko Vesel prináša viaceré nové pohľady na udalosti pred vypuknutím Povstania i na jeho samotný priebeh, pohľady, ktoré nemusia byť každému príjemné. Sme však presvedčení, že zverejnením textu, o existencii ktorého donedávna prakticky nikto netušil, ubudne bielych miest a osvetlia sa práve tie body histórie Povstania, ktoré dosiaľ celkom "nesedeli". Veríme, že pocity vzrušenia, dojatia a zážitky veľkosti chvíle, ktoré nám boli odmenou za vynaloženú prácu, sa podarí preniesť i na čitateľov z radov odbornej aj neodbornej verejnosti.

V tú pamätnú augustovú noc - spomienky Eleny Nábělkovej, rodenej Veselovej

(Plk. v zál. Milan Vesel, prof.dr. Ing.Miloš Marko, MUDr. Ludvík Nábělek: Výzva k Slovenskému národnému povstaniu a k boju za obnovenie ČSR, Dokumenty zostavené pri príležitosti 24. výročia SNP a 50. výročia vzniku ČSR, vytlačili Západoslávské tlačiarne, n.p., prevádzkareň 46, Partizánske, v náklade 50 výtlačkov v roku 1968)

Dňa 29.augusta 1944 boli sme v našom domci na Donovaloch Dr. Vavro Šrobár, môj manžel, ja a 15-ročný syn Ivan. Vládlo u nás dosť veľké napätie. Žili sme v obave, či Šrobárov konšpiračný pobyt u nás zostane utajený. Neustále sme sledovali správy z rádia. Domáce aj zahraničné. Takto sme počúvali aj večerné správy bratislavského rozhlasu. Zrazu sa ozval minister obrany Slovenskej republiky generál Čatloš. Oznamoval príchod nemeckých vojenských jednotiek na Slovensko a vyzýval slovenských dôstojníkov a vojakov, aby im nekládli odpor, ale aby ich prijali ako svojich kamarátov, ktorí im prichádzajú na pomoc proti partizánom. Hľadeli sme na seba v nemom ustrnutí. Trvalo dosť dlho, kým sme sa spamätali. Na Šrobárovej i manželovej tvári sa zračili starosti a obavy. Konečne sa vyslovila otázka: "Čo teraz?". Začalo sa uvažovať o tom, ako sa zachovajú vojaci. Na adresu Čatloša boli vyslovené tie najťažšie výčitky. Nálada bola veľmi stiesnená. Ja som v takomto duševnom rozpoložení dokončila domáce práce.

Lahli sme si pomerne neskoro, až po 22,00 hod., s obavami, čo nám prinesie budúci deň. Dr. Šrobár spal v izbe vľavo od predsienky, a my sme spali v izbe vpravo od predsienky cez kuchyňu. Sotva som zdriemla, keď vonku zahučal motor a bolo počuť hovor. Preľakla som sa. V prvom momente som si myslela, že to istotne idú po Šrobára. Zakrátko na to už búchal niekto na dvere nášho

domu. To už bol hore aj môj muž so synom Ivanom. Ja som si prehodila rýchlo župan, šla ku dverám a až napodiv pokojným hlasom som sa spýtala, kto je. Odpoveď ma omráčila: Elenka, to sme my, otvor", spoznala som hlas svojich bratov Mirka a Milana. Na to som nebola pripravená. Otvorím dvere. Vidím okrem bratov ešte ďalšieho dôstojníka. Bol to podplukovník Dr. Ing. Miloš Marko. Boli vyzbrojení samopalmi. Rozrušení. Takí iní ako inokedy, keď prichádzali na návštevu. Mirko sa ihneď na mňa obrátil s otázkou, či je tu Šrobár. Odpovedám, že áno. Až potom krátke objatie. Nato Mirko vraví: "Tak už sme v tom. Kde je Šrobár?". Ukázala som na dvere Šrobárovej izby. Mirko zaklopal a vchádza. Dvere za sebou nezatvára. My ostatní, Milan, Marko, manžel, Ivan a ja stojíme v predizbe a v kuchyni. Počúvam celá rozochvená s pochopením vážnosti chvíle, ako Mirko oznamuje Šrobárovi, že prichádzajú z Banskej Bystrice, kde sa zmocnili veliteľstva a že je mimoriadne naliehavé, aby sa čím skôr reagovalo na Čatlošovu výzvu v rozhlase. Na otázku, či je pán minister ochotný spolukoncipovať proklamácie, Šrobár odpovedal kladne.

Páni sa usadili v Šrobárovej izbe. Hovorili o udalostiach prežitého dňa. Pocit strachu a neistoty postupne mizol a prechádzal v pocit odhodlanosti a nadšenia. Naši noční hostia nemali na jedlo ani pomyslenie. Pripravujem čiernu kávu a povoľujem aj svojmu Ivanovi, aby mi v tom pomáhal a bol prítomný rozhovorom. Dozvedáme sa, že môj najmladší brat Miloš po vykonaní povstania v Ružomberku avizoval Milanovi do Trenčína, aby ihneď prišiel do Ružomberka, lebo mu hrozí nebezpečenstvo. Dozvedáme sa ďalej o stretnutí Mirka s Milanom v Trenčíne, o dohovore Mirka s Markom na odchode do Banskej Bystrice a samozrejme aj o udalostiach v Banskej Bystrici, o vzrušujúcom a priam neveriteľnom zmocnení sa veliteľstva, ako aj o rozhodnutí prísť na Donovaly, aby na zostavovaní proklamácií bol zúčastnený aspoň jediný v tomto čase v blízkosti sa nachodiaci ilegálny politický činiteľ. Začalo sa so štylizovaním proklamácií.

Toto všetko sa zbehlo tak nečakane, že veru nemali sme poruke ani poriadny kancelársky papier, a tak Dr. Šrobár na koncept použil svoj zožltnutý poznámkový blok. Pri podávaní čiernej kávy počúvali sme s Ivanom, ako to dávajú dohromady. Bolo to pre mňa veľmi zaujímavé, veď nikdy som pri niečom podobnom nebola, a uvedomovala som si veľmi dobre, že sa robí vec dôležitá, veľkého významu. Napísala sa veta, potom ďalšia a ďalšia, potom sa niekto ozval s návrhom na opravu, a tak sa písalo a opravovalo, škrtilo a prepisovalo. Spočiatku písal Šrobár, potom môj manžel. Čiernu kávu som stále ticho nosila. Mohli byť vari štyri hodiny, keď sa pplk. Marko s konceptom odobral k svojmu kufrikovému písaciemu stroju a na tomto všetko prepísal. Pri diktovaní textu sa striedal manžel a syn.

Takto vznikli v mojej skromnej chalupe č. 2 na Donovaloch dve proklamácie k povstaniu. Jedna k národu a druhá k vojsku. V nasledujúci deň v poludňajších hodinách 30. augusta 1944 sme si ich s pohnutím vypočuli zo Slobodného vysielateľa v Banskej Bystrici.

Epilóg

(Ladislav Takáč: V krutom storočí, vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška v edícii Návraty v roku 2003, ISBN 80-7165-382-9)

O tom, ako reagovala stará pani Kornélia Veselová (moja prastará mama) na to, že sa jej synovia zapojili do Povstania, píše Milan Vesel svojej sestre Zore Paulendovej (herečke Divadla Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene) v liste z 20. októbra 1967. List je dojímavý nielen tým, že ukazuje láskavý vzťah veselovských detí k svojim rodičom, ale aj poukazom na vzájomný vzťah samotných manželov Veselovcov: "Tak, ako za otcovho života bola oddaná jemu, jeho ideám, zásadám a obetavosti veci svojho národa, takou ostala aj po jeho smrti. Nikdy nezabudnem, že keď 30. augusta 1944 po odvysielaní proklamácií v rozhlase prišiel som k nej domov a žartovne som jej povedal: "Vidíš, mamička, akú starosť sme ti urobili", ona pokojná, s tým jej dobráckym pohľadom, mi vraví:

- Ja viem, syn môj, do ťažkej a nebezpečnej roboty ste sa dali. Je to treba. Ale jedno mi je ľúto, že apík už nežije, bol by na vás hrdý...